

**УТЮЖ Ірина Геннадіївна**  
**доктор філософських наук,**  
**професор, завідувач кафедри**  
**суспільних дисциплін**

**Запорізького державного медичного університету**

## **ОСВІТА В СМИСЛАХ АНТРОПНОГО ПРИНЦИПУ**

Людство в умовах технократичного процесу виявляє межі, які пов'язані з політичною нестабільністю, соціальними конфронтаціями, нестійкістю людської психіки, що зростає. Природничо-наукове знання, яке виникло під оптимістичним гаслом вивільнення креативних сил людини («Знання - сила»), нині втрачає соціокультурну, творчу функцію в суспільному розвитку та породжує численні глобальні проблеми. Проте розвиток філософії, соціально-гуманітарного знання вносять корективи в даний процес. Тому в рамках методологічних пошуків ми і виходимо на усвідомлення нових парадигм в науці, які носять «людиновимірний аспект». І таким методологічним прикладом стає антропний принцип в науці. У статті Л. Науменка «Людина в креативному Всесвіті» ми зустрічаємо дуже цікаву ідею про інтерпретацію антропного принципу в науках. Антропний принцип породжує думки про не випадковість появи розуму у Всесвіті, про фундаментальність суб'єктивної складової природних процесів, їх креативну сутність, про людину в креативному Всесвіті. А це означає, що слова Сократа «Пізнай самого себе», продовжують бути актуальними і стають новим девізом для сучасності, в пізнанні Людини, Природи, Всесвіту. Тому автор підкреслює, що в сучасних умовах розвитку людства, природничо-наукове і гуманітарне знання об'єднуються, і виникає об'єктивна потреба в пізнанні еволюції матерії як «становлення природи людини»[1].

І без аналітики інструментарію, який дозволяє все це усвідомити людині не обійтися. Під інструментарієм я маю на увазі освіту, але не просто освіту як передачу знання від покоління до покоління, а освіту як сучасну еволюційно-глобалізаційну структуру, цивілізаційну складову, матрицю яка дозволяє людству не знищити себе, як біологічний підвид.

В даному контексті ми розкриємо зміст освіти як транзитивного процесу цивілізаційно-культурних змін людства в основі яких буде знаходитись розумне, креативне начало.

Глобалізація освітнього простору, набуття нею планетарної цілісності та єдності пов'язана зі змістовними, якісними змінами, які відбивають глобальний характер еволюції сучасного людства та усвідомлення ним свого місця у всесвіті. Вироблення контурів глобально-цілісного світу спостерігається і в освітній сфері, яка «копіює» згадані глобально-цивілізаційні прагнення, стаючи не просто черговою тенденцією єдиного глобального розвитку, а його особливо вагомим «каталізатором».

Необхідність відходу від нинішньої моделі світової освіти зумовлюється як інтеграційно-просторовими обставинами та факторами, так і важливими й темпоральними суперечностями розвитку самої освіти, її зв'язку з розвитком суспільства. Світовий освітній процес характеризується соціально-часовими суперечностями, які розкрилися як мінімум у двох аспектах. По-перше, освіта зазвичай мислиться як передача знань, умінь, навичок і культури від минулих поколінь до сьогоdnішніх, вона виявилася нездатною в потрібній мірі вгамувати потреби теперішнього життя. Занадто багато традиційного, застарілого (і навіть архаїчного) циркулює в школах і ВНЗ. Знання минулого не може задовольнити людство, особливо тепер, коли вирішальними й конструктивними є знання про сьогоdnення й майбутнє.

По-друге, сучасна освіта не орієнтована на майбутнє. Криза сучасної освіти говорить про те, що соціальні потреби суспільства і людини не забезпечені. Освіта втрачає людиновимірність, відривається від реальності, не дає матриці орієнтування в

майбутньому. Як зазначає А. Д. Урсул «освіта не здатна сприяти вирішенню проблеми виходу з антропогенної глобальної кризи, яка поглиблюється. Однак освіта повинна вже у своєму сучасному розвитку «передбачати» й певним випереджаючим чином допомогати створенню необхідних умов для задоволення інтересів і потреб прийдешніх поколінь людей, а не продовжувати орієнтацію на запозичення в них ресурсів на користь «надпотреб» багатой меншості нині існуючих поколінь» [2].

Проте мова йде не тільки про людство, його теперішні й майбутні покоління. Потрібно враховувати й «інтереси» природи, передусім біоти. Усе, що було сказано про сучасні й прийдешні покоління в площині розвитку світової освіти, повною мірою відноситься й до природи, навколишнього середовища, використовуваних і потенційних природних ресурсів. Ось чому названі вище соціально-темпоральні суперечності освітнього процесу мають не просто соціальний, а соціоприродний характер. Можна сказати, що існуюча світова система освіти вже не задовольняє ні суспільство, ні природу, вона поглиблює системну кризу цивілізації та підтримує деградацію біосфери.

Тому методологія антропного принципу дозволяє розглядати освіту з точки зору еволюційного підходу, що виходить за межі педагогічних і навіть соціально-гуманітарних наук, насамперед, мова йде про становлення того інформаційного процесу, який пізніше на соціальному рівні розвитку і перетворюється на феномен освіти. Основний механізм культурогенезу, як вважає Л. Іванкіна, полягає в процесах адаптації людських колективів до сукупності природних та історичних умов свого існування, до результатів власної соціальної самоорганізації та розвитку технологій діяльності, а також у перетворенні найбільш успішних і ефективних технологій цієї адаптації в нормативно ціннісні установки колективного буття людей. Історія виступає як процес саморозвитку людського потенціалу, який реалізується в цивілізаційному процесі через розвиток самоідентифікуючих людину культур. Культура і цивілізація – це не паралельна еволюція і не їх механічна сума, а коеволюція, органічна транзитивна взаємозумовленість діяльнісного життя цілісного культурно-цивілізаційного комплексу [3]. М. Мамардашвілі зауважив у цьому зв'язку, що «наодинці сама з собою, надана сама собі, людина може тільки себе знищити, що вона і робить всю історію. Але якимось чином в історію були введені стрижні, як у атомний котел, які дозволяють людині підніматися над власною тваринною природою і вдосконалюватися» [4, с. 192]. Використовувана М. Мамардашвілі метафора стрижнів означає встановлення зв'язків між людьми, на які нарощуються нові зв'язки, структуровані у відносини і закріплюються в різні види діяльності, підтримують людське в людині.

Одним із таких стрижнів є освіта, яка виступає процесом розвитку людини, що потребує безперервної підтримки, і виявляється у властивостях, які людина в собі відкриває.

З моменту появи цивілізація відразу ж забезпечила різке нарощування ресурсів людини, оскільки включила розум у способи зміни буття. В контексті антропного принципу ми зустрічаємо ідею «креативного Всесвіту», ідею «еволюційного породження Розумності» Всесвітом, тобто зустрічаємо ідею «Природної розумності». Тому в освіті потрібні нові проекти, які будуть формувати новий світогляд людини в смислах філософії стійкого розвитку. І тоді результат перетворюючої діяльності людини буде фіксуватись поняттям «цивілізаційний ресурс», який буде представляти певний підсумок соціокультурного розвитку й одночасно умову подальшого розвитку; сама ж здатність цивілізації до практично безмежного нагромадження потенціалу пов'язана з освітою. Цивілізаційний розвиток не еквіфінальний у сенсі існування одного наперед заданого стану, а багатоваріантний.

Сьогодні освіта змінила межі і освітнім стає все суспільство. Освіта в сучасних умовах розуміється як поліфонічна мережа освітніх процесів, які здійснюються в усіх культурних і соціальних середовищах, а не тільки в традиційних освітніх установах, набуваючи відкритого характеру і виступаючи як комунікація різних культурних практик.

Амбівалентність поняття «освіта» нині стає особливо суттєвою, коли, з одного боку, виявляє традиційний смисл становлення (як технології виховання і навчання) особистості, а з іншого – орієнтує на бачення соціальної реальності, що рухається, змінюється процесуально і технологічно.

1. Науменко Л. Человек в креативной Вселенной (антропный принцип) / Л. Науменко [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.intelros.ru>
2. Урсул А. Д. Ноосферная модель науки и образования / А. Д. Урсул // Социально-политический журнал. – 2010. - № 4 – С. 68 – 77.
3. Иванкина Л. И. Персоналистическая модель образования в контексте современной цивилизационной парадигмы / Л. Иванкина, Л. Сысоева // Образование в Сибири. Журнал теоретических и прикладных исследований. – Томск, 2007. - № 14 – С. 3 – 7.
4. Мамардашвили М. К. Необходимость себя. Лекции. Статьи. Философские заметки / Под общей редакцией Ю. П. Сенокосова. / М. К. Мамардашвили – М.: Изд-во «Лабиринт», 1996. – 432 с.

**Утюж І.Г. Освіта в смислах антропного принципу // Антропний принцип в контексті актуальних проблем філософії науки: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів, 15-16 грудня 2016 р.). – Львів: ЛНМУ, 2016. – С. 234-236.**